

6. Responsabilitat Social Empresarial

La Responsabilitat Social Empresarial o Corporativa (RSE o RSC) s'ha estès ràpidament els últims anys a la gestió empresarial i a tota mena d'organitzacions. Ha introduït noves pràctiques, criteris socials i ambientals a l'empresa que amplien els camps que tradicionalment es tenien en compte en la gestió empresarial.

El seu caràcter voluntari i la manca d'un consens en els mètodes usats, la multiplicitat d'indicadors, i la lliure opció de cada empresa dels àmbits i mètodes que vol implementar i explicar, han generat dubtes i debats sobre la seva utilitat i fiabilitat.

Existeix també una doble mirada a la RSE: des d'un punt de vista liberal o conservador s'entén que hauria de ser sempre una qüestió voluntària mai imposada a les empreses per no limitar la seva llibertat i autonomia. Des de posicionaments socials o progressistes, en canvi, s'entén que és un primer pas cap a una major responsabilitat empresarial, que hauria de traduir-se gradualment en lleis d'obligat compliment.

Sigui com sigui, és un símptoma clar de la voluntat d'humanitzar el capitalisme i d'apropar-lo, encara que sovint només formalment, cap als criteris que hem vist a l'economia social, a l'ecologisme i a les noves tendències del treball cognitiu.

6.1 Definició i aplicació de la RSE

El terme va sorgir de l'anglès *Corporate Social Responsibility* (CSR), i va començar fent referència a les Empreses Multinacionals (EMN), passant a la resta d'empreses i més tard a tota mena d'organitzacions, públiques o privades.

Consisteix en un conjunt de recomanacions de caràcter voluntari que les empreses poden adoptar per garantir als seus clients i a la societat un major compromís social i ambiental. Això es tradueix en pràctiques, polítiques formals, sistemes de gestió empresarial i de transparència informativa que busquen un nou equilibri entre les dimensions econòmica, social i ambiental. A diferència de la filantropia, pretén contribuir a la societat a través de pràctiques integrades a l'estratègia dels negocis, en oposició a les pràctiques filantròpiques, que es desenvolupen al marge d'aquest, després dels beneficis.

S'usen mètodes de governança més oberts i transparents que reconcilien els interessos dels diversos agents amb qui es relaciona directa i indirectament l'empresa, els anomenats *stakeholders*, en un enfocament de qualitat i viabilitat global i a llarg termini. Són compromisos adquirits voluntàriament com a formes d'auto-regulació, que van més enllà del que estableixen les lleis, per avançar cap al desenvolupament sostenible.

Stakeholders (grups d'interès). Concepte clau a la RSE que s'oposa al de *shareholders*, *accionistes*. Es tracta de tots els agents: individus, comunitats o organitzacions involucrats en el circuit productiu d'un bé o servei ofert. Tots els que mantenen una relació directa o indirecta amb l'empresa, i que poden veure's afectats, positiva o negativament, per les seves decisions i accions: els propietaris del capital, els treballadors, directius, clients,

proveïdors. Però també els consumidors, competidors, creditors, govern, poders locals, sindicats, la comunitat local, la sostenibilitat global o les ONG.

Tots ells introdueixen diferents criteris, visions i objectius a la gestió empresarial. Valors i inquietuds que fins fa poc només formaven part de sectors ecologistes i de l'economia social. Poden influir sobre l'empresa en diferents àrees i dimensions, i participar en alguns dels processos de decisió. Això genera llaços més estrets amb les comunitats, el que crea un valor afegit i una major seguretat de la continuïtat a llarg termini de l'organització. Per aconseguir-ho, l'empresa ha d'identificar els *stakeholders*, conèixer les seves expectatives o preocupacions amb un procés de diàleg, i respondre-hi amb les seves operacions empresarials.

Per implementar la RSE, no existeix un criteri ni una metodologia única, sinó un conjunt d'acords i convenis internacionals que s'organitzen en:

1. **Principis i codis de conducta** com els del *Llibre Verd* o el *Global Compact*
2. **Sistemes de gestió** com les certificacions *ISO 9000* o els segells de qualitat *EFQM* o *ICS*.
3. **Iniciatives de valoració de l'activitat empresarial**, com el *Dow Jones Sustainability Index*.
4. **Iniciatives que se centren en la gestió dels *stakeholders*** com l'*AccountAbility* o el *SustainAbility*.
5. **Balanços, informes o memòries socials** com el del *Global Reporting Initiative (GRI)*.
6. **Etiquetes o marques socials**, com les de comerç just o ecològic.

Això ofereix una varietat d'opcions que dificulta un marc conjunt d'actuació i una coherència en els mètodes d'aplicació i avaluació. Cada empresa, d'acord amb el seu sector, projecte o grandària, concreta la manera específica, l'abast i els mètodes del seu compromís amb la RSE.

Tot i així, hi ha alguns aspectes comuns clars: promoure el desenvolupament sostenible i protegir els drets humans i a la comunitat local, i assumir la responsabilitat social i ciutadana que té tota empresa, posant en sintonia els processos productius i comercials amb les finalitats socials.

Les empreses defineixen la RSE de forma pragmàtica, més que teòrica o política: empreses de més qualitat, més eficients, més competitives i on es genera valor no només per als accionistes, sinó també per a la resta de la societat. Els representants del tercer sector o de l'Economia Social, per la seva banda, tenen visions més crítiques i àmplies de la RSE. Entenen que molts aspectes no poden basar-se només en criteris voluntaris, com els relacionats amb la discriminació social, la igualtat de gènere, el respecte pels drets fonamentals o pel medi ambient.

Hi ha molts graus i estratègies diferents d'aplicació de la RSE, des del reciclatge del paper d'una oficina a accions socials a la comunitat, o fer un producte socialment responsable. Formes d'aplicació de la RSE *legalistes, instrumentals, funcionals, estratègiques* o *identitàries*¹, el que la situa davant de dos grans escenaris: com un objectiu purament instrumental i perifèric al negoci o bé com una part central i indissociable de la planificació i la identitat de l'empresa. El que ja les convertiria en empreses socials o de l'economia solidària. No pot comparar-se la RS d'una gran multinacional a la d'una PIME, cooperativa o administració pública; la d'una entitat financera o la d'una empresa del sector energètic.

¹Josep M. Lozano (*Papeles de la Economía Española*, RSC)

6.2 Empreses ciutadanes

Amb la RSE l'empresa passa a entendre's a ella mateixa com un agent integrat a la societat; com un sistema obert en interacció amb el seu entorn, una empresa *ciutadana*. El que enllaça amb les noves dinàmiques de gestió organitzacional més obertes i participatives que hem vist a l'economia en xarxa, a la *wikinomia*, a l'economia social i a l'ecologia.

Efectes negatius que històricament l'empresa socialitzava, com la contaminació ambiental o les males condicions laborals, amb la RSE comencen a deixar de ser *externalitats* del procés econòmic i s'integren com a eixos centrals.

L'aïllament de l'economia capitalista respecte dels criteris socials i ambientals la veiem fidelment il·lustrada en les paraules d'un dels majors defensors del liberalisme radical, que és també un dels majors detractors de la RSE, Milton Friedman. Als anys 70 assenyalava que *business of business is business* (la finalitat dels negocis és fer negocis)². O ja el 1956 *la única responsabilitat social del capital és augmentar els seus beneficis*³. Les tesis de Friedman, com ell mateix reconegué, arribaren al major grau de paroxisme al Xile de Pinochet (1973-1989), on la implementació d'un dels models d'economia més *lliures* del món i més fidels als postulats de Friedman necessitava una de les dictadures més repressives, amb terrorisme d'estat i una completa absència de llibertats civils i laborals.

Amb la RSE les empreses amplien la seva responsabilitat amb l'entorn on actuen. Sense que això estigui renyit, com s'ha presentat sovint, amb la maximització dels beneficis. Al contrari, existeix una correlació entre la RSE i millors resultats corporatius i estabilitat i resiliència de l'empresa a llarg termini.

²New York Times, 1971

³1984, Friedman, cit Lisboa)

6.3 Causes de l'aparició de la RSE

La RSE sorgeix com a resultat d'una sèrie de transformacions socials i d'una creixent pressió i vigilància de les empreses per part de les societats. Alguns d'aquests canvis són:

1. **Globalització, deslocalització i terciarització** de serveis i producció, el que dilueix la responsabilitat de les empreses.
2. **Major compromís dels consumidors**, que exigeixen més garanties socials i ecològiques.
3. **Creixent poder de les empreses**, que dominen cada cop més àmbits de les societats.
4. **Major transparència de les activitats empresarials** impulsada per les TIC.
5. **Major interès per part dels poders públics** a promoure polítiques que fomentin la RSE, ja que els accidents laborals o ambientals generen costos molt elevats als estats.

Tot això ha fet créixer la percepció que cal afegir criteris ètics i socials més estrictes a l'empresa, majors graus de transparència, i pràctiques socialment responsables.

Com observa Comin⁴, “els mecanismes clàssics de l'Estat de Benestar resulten ineficients per regular el sistema capitalista, redistribuir la riquesa, protegir els drets socials i laborals i garantir l'equilibri macroeconòmic. Això afavoreix el sorgiment de la RSE com a mecanisme d'auto-regulació davant d'una economia global fortament liberal, on les empreses poden tenir greus efectes sobre el seu entorn”.

Trobem antecedents de la RSE en sectors econòmics i polítics oposats. D'una banda a les esquerres polítiques i revolucionàries del segle XIX amb l'economia social, el cooperativisme, el sindicalisme i els diferents

⁴Comin, Antoni (2005). De la responsabilitat social de les empreses a l'economia social i cooperativa.

corrents socialistes, comunistes, anarquistes i revolucionaris, que buscaven introduir criteris de democràcia industrial a l'empresa.

D'altra banda trobem orígens en un sector tan oposat al de l'economia social com és el de les fundacions de grans corporacions capitalistes de principis de segle XX. La filantropia típicament liberal com la de les fundacions *Carnegie*, *Rockefeller*, *Communnity Trusts* als EUA, o *Nobel* a Suècia. I després de la 2a Guerra Mundial grans fundacions a Europa com *Volkswagen*, *Agnelli* o *Juan March*.

Un altre antecedent és la *Llei Sherman Antitrust*, creada el 1890 als EEUU per impedir la formació de monopolis i oligopolis, que eren vistos amb desconfiança i com una amenaça a la democràcia. Aquesta legislació va oferir-lis un marc de major legitimació i acceptació, deixant de ser percebudes com a amenaces fins a mitjan segle XX.

Finalment, un altre antecedent més recent és la ***Inversió Socialment Responsable***, una de les branques de les finances ètiques, que, com hem vist, afegeix criteris socials i ambientals als financers. Això ha impulsat la necessitat de disposar d'un *balanç*, *memòria social*, *segells* o *etiquetes socials* que permetin determinar quines empreses poden ser recolzades per la banca ètica.